

ХОРАТА, КОИТО СЕЯТ В СНЕГА

FOLK SOM SÅR I SNÖ

Copyright © Tina Harnesk 2022

Published by agreement with Ahlander Agency

© Анелия Петрунова, *превод от шведски*

© Дамян Дамянов, *художник на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2024

ISBN: 978-954-28-4609-3

ТИНА ХАРНЕСК

ХОРАТА, КОИТО СЕЯТ В СЕБА.

Превод от шведски: Анелия Петрунова

 ciela

Пролог

– Разкажи ми историята за гледача на елени, който срещнал *háldi*⁴, *eanu*⁵! – Гласът на момченцето беше настоятелен и ясен и прозвуча като перли от замръзнали червени боровинки, разпилени по пода.

Мариджа лежеше в съседната стая и чу как Пиера сръбна от кафето през бучка захар, която държеше между зъбите си, преди да остави чашата на покривката.

– Е, много пъти си я чувал, но естествено, че ще ти я разкажа още веднъж – отговори той на момченцето с престорено примирение.

Но жена му знаеше, че той обожава да разказва, беше наследил това умение от родителите си – които на свой ред го бяха наследили от онези, бродили по пътеките на живота преди тях. По този начин те си спомняха, а един народ без думи на хартия оставяше своя отпечатък върху земя, която се стремяха да не променят.

Той обожаваше да разказва най-вече на момченцето, което седеше на кухненския диван с изморени, но жадни очи и въртеше в ръце захарницата от брезова кора на масата между тях. Мариджа придърпа леко възглавницата под бузата си, извади едната си плитка и я намести, за да ѝ е удобно в изпълнената със спокойствие тъмнина. Затвори очи.

Тя също обичаше неговите истории, най-вече тези, спходили го по този начин: по молба на едно дете. Там, в тъм-

---

⁴ Митологично същество в саамската митология, което закриля животните. – Б. пр.

⁵ Вуйчо (саам.). – Б. пр.

ната спалня, Мариджа си представи как погледът на Пиера се зарейва в далечината, докато търси думите в себе си, докато търси младия гледач на елени – а щом го намери, гласът му се промени. Пропррави си пипнешком път през светлината от печката на дърва в кухнята и излезе навън в мрака пред прозореца. Накрая гласът му отекна във всички сенки в стаята, като придумваше различни образи да излязат от сумрака. Мариджа чу как Пиера извика звука от тропаци копита и еленски тела, препускащи по откритата пустош, както и вятъра, който подръпваше козината и гъделичкаше муцуните им. И ето го гледача на елени – подтичваше към слушателите в безсловесен контакт с кучето си. Ласото му се полюшваше, докато той се носеше над камъните, а ножът му се удряше във външната страна на бедрото.

– Имало едно време... – започна Пиера бавно с глух и тежък като църковна камбана глас.

Думите звучаха отчетливо, докато гласът му се изпълваше със спомените на рода му. Беше невъзможно да се разбере дали Пиера е завладян от извиканата от него сила, или самият той владее силата, както и гледача на елени – и всички тях в този момент. Дори старият часовник на стената сякаш беше затаил дъх в очакване, когато Пиера зачете на глас от книгата на незаписаните истории.

– ... един млад гледач на северни елени и кучето му, които едно лято били излезли в планината сами със стадото. Работата била тежка и не само гледачът, а и кучето му си легнали изморени в своята *lavvu*⁶. Огънят почти бил угаснал, но между камъните все още се чувало съскането на горещца жар. Сънят почти го бил достигнал, както лежал със затворени очи, положил глава върху чувала си. Тогава се чуло дращене по шатрата. Той отворил очи, примижал в сумрака и видял, че нещо се притиска към шатрата, затова станал. Чул звън-

---

⁶Палатка, шатра (саам.). – Б. пр.

див смях и тихи думи, изречени закачливо, по момичешки. Заслушал се и забелязал как към шатрата се приближават три силуета. Дърлели се помежду си и когато блъснали един от силуетите към палатката, върху кожата се очертало тяло.

– Нали цял ден надничаш от разстояние. Погледни хубаво сега!

Тогава гледачът на елени разбрал, че фигурите пред палатката му са на момичета *haldi*, защото на десетки километри наоколо нямало никой друг. В паметта и разказите на саамите тези същества винаги били наблизко, рамо до рамо със самите тях, видими само понякога за онези, които притежавали дарбата. Историите били много, а той бил слушал всички, поверени на семейството му. Саамите наричали *витри* своите братовчеди и имало начини да осъществиш контакт с тях, да ги слисаш, така че да застанат неподвижно и да можеш не само да ги докоснеш, но и да ги убедиш да останат при теб.

Кучето се било събудило, обърнато с цялото си тяло към момичетата. Надавало гърлено ръмжене, което утихнало едва когато ръката го погалила по козината. С другата си ръка младият мъж се пресегнал за ножницата в колана си и тихо като призрак издърпал роговата дръжка и остроото стоманено острие. Следващия път, когато тялото на жената паднало върху шатрата, бил готов – с върха на ножа предпазливо я пронизал в задника и върху кожата, от която била направена шатрата, разцъфнало малко кърваво цвете.

Навън настанала тишина, сякаш над планината се била спуснала гъста мъгла. Вятърът затаил дъх, потокът спрял да пее, а тихото прашене на жарта утихнало, като че ли тя била замръзнала.

Тогава дебелията кожа била отместена, а женската фигура се навела, провряла се през отвора и с меки движения седнала от другата страна на огъня. Вдигнала поглед. С очи, лъскави и тъмни като горски езера, красивата *haldi* го гледа-

ла, докато дъхът му едва успявал да си проправи път, за да излезе от тялото му.

Дълго го наблюдавала така, сякаш за да достигне до дълбините на душата му. Накрая се усмихнала и казала с уверен глас:

– Искаше да ме подържиш. Да видим дали ще успееш да ме задържиш.

Говорела на архаичен саамски, а когато продължила, гласът ѝ бил силен и спокоен:

– Ще ти стана жена и освен мен ще получиш цялото ми стадо елени като зестра – ще ти дам здрави синове и силни дъщери и ще бъдем щастливи. Но трябва да ми обещаеш нещо.

Сърцето на гледача на елени биело силно в гърдите. Не можел да направи друго, освен да кимне, изпълен с щастие и очакване.

– Не бива никога да казваш на никого как съм станала твоя или каква съм. Не бива никога да ме наричаш с думи, които не са от твоя свят.

Младежът се прокашлял и обещал пламенно и сериозно да направи каквото му казала. След това отишъл на мястото, където бил свещеният *sieidi*⁷ на семейството му, както момичето било обяснило, че трябва да направи, и присвил очи срещу светлата лятна нощ. Сякаш дори комарите не помръдвали в този час.

Чул, че се приближава голямо стадо северни елени. С ласо в ръка проследил внушителния бял самец, както момичето му било наредило. Хвърлил ласото. И когато успял да придърпа силния горд самец към себе си, стадото елени се разцепило на две и половината тръгнала след него. Елените били притеглени, стекли се, извили шии след водача на стадото. Към младия мъж.

---

⁷ Камък, почитан като свещен предмет (саам.). – Б. пр.

Станало така, както казало момичето. Оженили се, но по време на церемонията и двамата вървели обратно на часовниковата стрелка, а мъдрият *nájd*⁸ на неговата *siida*⁹ чел „Отче наш“ отзад напред. Могъщият шаман сигурно видял каква била булката, но знаел, че не бива да говори за това. Децата се родили едно след друго, а семейството било богато благодарение на голямото стадо елени на съпругата. Всичко им вървяло по мед и масло и се радвали на голяма сполука със стадото си.

Изведнъж в кухнята настана тишина. Пиера започна да върти бавно чашата с кафе и се вгледа неவிждащо – или може би ясновидски – в утайката.

– А после какво станало? – попита момченцето.

– Сигурно знаеш. Една вечер мъжът прокарал ръце през черната коса на съпругата си и прошепнал в ухото ѝ: *Обичана съпруго, скъпа моя... моя háldi...* Жена му сякаш се вкаменила. И също толкова бавно, колкото облакът се носи по небето и разкрива слънцето, тя се извърнала, придърпала децата към себе си – и без да го поглеждат, излезли мълчаливо през отвора на шатрата. А за свой ужас, мъжът видял как семейството му, както и стадото северни елени, което стояло на известно разстояние, се изпарили и се сли с първите слънчеви лъчи, падащи върху земята.

Мариджа потрепери под завивката и зачака магията да се развали, както ставаше винаги, когато Пиера замлъкнеше. Тогава кутийка със снюс¹⁰ се отвори с щракване. Пиера взе една щипка с възлестата си ръка. Момченцето помълча. А после попита:

---

⁸ Саамски шаман (саам.). – Б. пр.

⁹ Саамска общност или селище (саам.). – Б. пр.

¹⁰ Стиска тютюн, който се слага между горната устна и венеца (шв.). – Б. пр.

– Но защo изчезнала? Щом го е обичала, тя и децата са можели да останат, нали?

Пиера сякаш обмисли отговора си внимателно, преди да заговори:

– Дълбоко в себе си тъгувала за нещо друго, въпреки че изпитвала любов към него. Мисля, че човек никога не спира да тъгува за мястото, където е домът му. Какврто и да станеш и където и да се озовеш, сърцето ти има корен.

Гласът на Пиера беше толкова изпразнен от време, толкова наситен със съдбовност, че жена му разбра, че той е *прозрял*.

1

Зелена светлина за Ябмемахка¹¹

Насред най-свирепата зима възрастната дама чу присъдата си. В стая с картини с бозави цветове тя упорито отказваше да срещне погледа на лекарката. Вероятно тези ужасни пейзажи са били специално подбрани, за да служат като рамка на точно такива разговори, помисли си Мариджа цинично.

Доктор Скрювлениус изчака реакцията ѝ, присви благоочи и склучи състрадателно вежди, които леко проблясваха в зелено.

Всъщност и по цвят, и по форма веждите изглеждаха малко като страдащи от морска болест, кацнали над очилата ѝ досущ като ларви махмурлийки. Или може би гущери. Пъргави и недохранени гущерчета, които се стрелкаха по челото ѝ, докато лекарката говореше бавно и с добре заучено съчувствие.

Дали се дължеше на светлината? В стаята миришеше силно на дезинфектант и лилиуми. Мариджа повдигна брадичка, за да види по-добре. Червената коса наистина можеше да придобие зелени нюанси, ако човек се изкъпеше с вода с висока киселинност. Или беше обратното? А, да! Всъщност солената вода оцветяваше космите на тялото в зелено! Беше го гледала по телевизията, значи беше вярно.

Лекарката хъмкаше приглушено и успокояващо; възрастната дама, която току-що беше чула тъжната новина, очевидно беше много шокирана.

---

¹¹ Богинята на смъртта в саамската митология. – Б. пр.

– Разбирам, че ти е трудно, Мария, и за съжаление, няма безболезнен начин да се съобщи подобна *невероятно* тъжна новина.

Веждите се отпуснаха бавно, а после отново застанаха под формата на съчувствена зелена буква „А“ над очите на лекарката.

Мариджа повдигна високо собствените си вежди в опит да разбере дали ги усеща като влечуги, но уви. Тя съжали за това. Подобно умение щеше да ѝ е от голяма полза. Ноздрите ѝ се разшириха от напрежение, когато Мариджа отново се опита да наподоби великолепните движения на лицето на лекарката. Сега оформените с клинична прецизност косъмчета се бяха спуснали невъобразимо ниско над клепачите, докато жената се опитваше да улови бягащия поглед на пациентката си.

Дали човек може да развие такава способност?, запита се Мариджа, наведена любопитно напред на неудобния и неестествено дълбок фотьойл. Липсата на реакция започваше да притеснява докторката, забеляза тя.

– А как са нещата въкъщи? – попита доктор Скрювлениус, наклонила съчувствено глава настрана. – Имаш ли партньор, или близък роднина, който може да ти помогне да преминеш през това?

Лекарката формулираше въпросите си по особено дразнещ начин, сякаш Мариджа беше бавноразвиваща се.

– Разбира се, ние ще направим всичко възможно, за да ти окажем подкрепа и да те улесним през този период. Предлагаме консултации с психолог, а мога и да ти предпиша психотропни лекарства, ако мислиш, че това би ти помогнало?

Въпреки благия глас Мариджа застана нащрек и изведнъж цялото ѝ внимание отново се насочи към случващото се в стаята. Анализът на веждите на лекарката трябваше да почака.

– Омъжена съм и моят старец сигурно ще може да се погрижи прекрасно за мен. Нямаме нужда от нищо, след като вече знам какво е положението. – Мариджа понечи да се изправи. – Благодаря за помощта.

Доктор Скрювлениус я спря с протегнатата хладна ръка. Двете гущерчета се доближиха и се подушиха едно друго над основата на носа ѝ.

Изящната лекарска лапичка легна върху изкривените пръсти на Мариджа като листенца на цвете върху чворест бор.

– Разбирам, че е трудно да чуеш такава новина, Мария, но когато се почувстваш готова, ще се радвам да ти обясня какви алтернативи можем да предложим. Ако не друго, вероятно бихме могли да осигурим на мъжа ти консултации с психолог?

Мариджа изпита такъв ужас, че забрави да се подразни, задето лекарката за пореден път беше сбъркала името ѝ. Отърси се от ръката на Скрювлениус и отговори:

– Не, той не е много по приказките. Сигурно ще го приеме спокойно. Не ми се вярва тази новина да го разтревожи особено.

Сега гущерчетата така подскочиха, че челото се набръчка. Те потънаха в браздите на лицето, сякаш за да скрият своето удивление или ужаса си.

Не е за вярване каква дарба притежава тази жена, помисли си Мариджа, впечатлена, и изгуби нишката на разговора.

– Ама разбира се, че ще му бъде трудно... за човек в напреднала възраст наистина не е препоръчително да се оправя сам в подобна ситуация, без подкрепа! – леко монотонният глас на Скрювлениус започна да звучи с ободряващи по-високи нотки. – *Голяма* травма е да рискуваш да изгубиш половинката си след толкова години! – подчерта тя.

Мариджа поклати глава в знак на съгласие и каза:

– Макар че сам уби всичките си кучета, вярвайте ми, този човек си пада мекушав! Беше прекалено привързан

към повечето от тях. Естествено, че си порева, когато мислеше, че никой не го вижда – но скоро след това отново беше като нов!

Лекарката зяпна.

– Но нали не слагаш знак на равенство между това и умъртвяването на домашен любимец? Искам да кажа... – очите ѝ бяха станали големи като чинии и беше на път да изгуби професионалния си подход. – ... Все пак ти не си куче, а съпругата му? Сигурна съм, че няма... – Тя спря. А после се окопоти и продължи със сдържан глас, твърдо решена да спазва установените правила за произнасяне на смъртни присъди. – Така. Как живеете двамата? В дом за възрастни хора ли сте настанени, или може би живеете в дома си и ви посещава социален асистент?

Сърцето на Мариджа прескочи един удар, в устата си тя усещаше вкуса на сеното за обувки¹² и заговори насечено и бързо.

– Не, нямаме социален асистент. Не ни е приятно непознати да влизат в дома ни. Справяме се чудесно, дори адски добре. Никога не сме имали нужда от каквото и да било помощ. Никой от нас ни най-малко не е слабоумен или болнав – уведоми тя лекарката, забравила какво беше констатирано току-що за собственото ѝ здравословно състояние.

Скрювлениус се прокашля дразнещо продължително и сложи показалеца си върху брадичката в знак, че размишлява.

– Въпреки това мисля, че трябва да поддържаме връзка с теб, Мария, за да видим как ще потръгне. Както казах, все още можем да направим много за теб – дори изходът да е неизбежен – каза внимателно, но ясно.

---

¹² Става въпрос за сеното, с което се уплътняват обувките (за изолация срещу влага и сняг). – Б. пр.

– Е, значи приключихме, нали? – отсече Мариджа и трوماво се изправи от неергономичната мебел. Коленете ѝ изпукаха, когато се наведе, за да вдигне от пода шапката си с пискюл и да я сложи на главата си.

– Щом така искаш. Все пак имаме данните ти за връзка, затова ще се свържем с теб след няколко дни, когато първоначалният шок се поутоложи.

Лекарката ѝ подаде ръка. Мариджа отвърна, като си издуха старателно носа в носната кърпичка, която лекарката ѝ беше дала в началото на разговора, а после я върна на червенкосата жена. Малките лъскави саламандри в горната част на лицето ѝ изглеждаха озадачени, но тя се опомни, взе кърпичката и каза „Довиждане“. Онколожката Рюна Скрювлениус се загледа след дребничката старица, която премина с мърморене по балатума и с отворено яке, сякаш махаше с криле като разрошена врана в насрещния вятър. Май проблемите на тази бабка не са само телесни, помисли си тя, а саламандрите дremeха лениво в топлината на горещите ѝ вълни.

* * *

Мариджа вървеше забързано през болничните коридори към входа, колкото я държаха късите ѝ изкривени крака. На път към спирката, където автобусът щеше да спре след четиресет и пет минути, изрови стария си мобилен телефон от джоба на зимното яке и го хвърли в кошчето за боклук.

Нито една жива душа нямаше да научи за това. Тази гадост беше между нейния създател и самата Мариджа.

Когато зелената лекарка се обадеше, никой нямаше да вдигне. Мелодията, която звучеше досущ като комари, преяли с кръвта на лектори на тема здравословен начин на живот, щеше да отеква в спарен пластмасов гроб сред угарки и празни пликчета от бонбони. Батерията на проклетия телефон щеше да се изтощи преди живота на Мариджа.

Поне това беше сигурно.